

УДК 2:[165.62+316]

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.7>**І. Р. Григорків-Коротчук**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5379-4818>

кандидат філософських наук,

асистент кафедри філософії та культурології

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ДИПЛОМАТІЯ ПІТЕРА БЕРГЕРА

Постановка проблеми. У 70–80-х роках ХХ століття вельми актуальними були дослідження, автори яких вказували на важливість вивчення сфери цінностей в умовах, коли зустрічаються різні культури, релігійні віровчення, політичні системи. Це було досить очевидним і обґрунтованим на той час. Адже проблема віри, цінностей та моральних орієнтацій визначались як наукова категорія і як соціальне явище. Виникали певні труднощі, пов'язані передусім із нечіткими дефініціями, а також їх різноманітними формами прояву у реальній поведінці людини та взаємозв'язки з іншими соціальними феноменами. У фокусі перебували цінності, що орієнтувались на сім'ю, освіту, культуру та суспільно-політичну діяльність. Це дозволило встановити певні ієрархії цінностей, однак не завжди вдавалося виявити прямі зв'язки між окремими елементами системи та безпосередніми проявами поведінки особистості.

У цей час виходить спільна праця Пітера Бергера та Томаса Лукмана «Соціальна конструкція реальності: трактат із соціології знання» (1966 р.). Монографія відзначена Міжнародною соціологічною асоціацією як «одна з п'яти найвпливовіших соціологічних книг 20-го століття» [1]. Її автори завойовують ще більшу увагу читачів подальшими дослідженнями, оскільки вони пояснюють, що реальність не є об'єктивною, а формується в процесі соціальної взаємодії. І соціальний порядок залежить від спільних значень, цінностей та розумінь, які люди разом створюють і підтримують.

В епістемологічному плані П. Бергер заново поставив питання про співвідношення віри і знання. В онтологічному плані це вилилось у дискусії про те, як суб'єктивні переживання і смисли стають об'єктивною реальністю. З погляду аксіології викликало питання про цінності та свободу людини. У релігійному плані зіштовхнулись ідеї секуляризації та десекуляризації. Щоб знайти відповіді на ці питання П. Бергер пропонує теорію плюралізації. Саме з'ясуванню цих дискусійних моментів через феноменологічну методологію присвячена наша робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дуже багато українських вчених, особливо в галузях

соціології, релігієзнавства, політології та економіки аналізують та використовують ідеї Пітера Бергера. Передусім, це науковці, які перекладали його «Капіталістичну революцію», як-от С. Макеев, І. Дзюб, І. Кресіна [2]. Також варто відзначити автора передмови до цього видання В. Черняка. В українському перекладі А. Дейнеки є частина праці «500 років протестантизму» для соціологічного часопису «СВОЄ» [3].

Ці роботи позиціюють Бергера як соціолога та релігієзнавця. Та варто наголосити, що його дослідженням притаманний високий рівень теоретизування у поєднанні з емпіричною реальністю, які вказують на філософсько-методологічну основу, не достатньо проаналізовану. Діалог між соціологією та феноменологією на прикладі творчості П. Бергера демонструє, наскільки успішним є перетин соціології з філософією загалом [див. 4].

Формулювання мети статті. Метою статті є дослідження механізмів плюралізації у релігійній сфері, як прояву демократичності сучасного суспільства крізь призму феноменології Пітера Бергера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пітер Людвіг Бергер (1929–2017) – австрійсько-американський автор великої кількості праць, присвячених проблемам соціального конструювання та соціології релігії, теолог, професор соціології і релігієзнавства. Разом із Т. Лукманом він є засновником феноменологічної соціології знання. У співавторстві з Самуелем Гантінгтоном вийшло одне з найперших досліджень у сфері глобалізації «Багатолика глобалізація. Культурна різноманітність у сучасному світі» (2002 р.). Відзначаючи популярність його робіт і той авторитет, який здобув П. Бергер, Секретаріат Ватикану у справах невіруючих попросив професора організувати у 1969 р. конференцію з питань секуляризації для науковців та вчених різного релігійного спрямування.

Багато є згадок про те, що значний вплив на становлення його соціології здійснив М. Вебер. Однак не лише він. Бергер навчався у феноменолога і соціолога Альфреда Шюца в Новій школі соціальних досліджень у 50-х рр. І там виявив неабияке зацікавлення феноменологічним під-

ходом [див. 5]. Феноменологія передбачає, що дослідження суспільства і соціальної реальності повинно враховувати суб'єктивність. «Людська суб'єктивність не просто формується та визначається соціальними силами. У взаємодії з іншими суб'єктивність також формує соціальну реальність» [3].

Під впливом філософії А. Шюца П. Бергер і Т. Лукман сформували термін «соціальна конструкція». Вони вважали, що реальність не є чимось даним, а створюється людьми через їхню соціальну діяльність та взаємодію. Індивіди не є бранцями структури, вони постійно створюють та змінюють її у своєму повсякденному житті. Це призводить до інституціоналізації найзагальніших уявлень і, зрештою, до формування реальності, яка сприймається уже як об'єктивна. З часом дії та взаємини між людьми стають звичними, закріплюються як усталені ролі, що передаються наступним поколінням. Це формує інститути, які стають частиною суспільної структури. «Інституціям властива спонукальна сила. До певної міри ця якість є наслідком двох попередніх: фундаментальна влада інституції над індивідом полягає саме в цьому, що вона існує об'єктивно і не може зникнути за бажанням індивіда» [6]. Однак можуть змінюватись поступово, оскільки є продуктом хаотичної діяльності незчисленних індивідів. Тому знання, уявлення та переконання людей є частиною інституційної структури суспільства.

Розмірковуючи про те, як ми сприймаємо і описуємо нашу реальність, разом із Т. Лукманом П. Бергер розробляє *феноменологічну соціологію знання*. «Соціологія знання повинна займатися усім тим, що вважається «знанням» у суспільстві» [7, 26]. Вони виходять із того, що аналізують не теоретичне знання, а буденне, те яке ми сприймаємо і оцінюємо рефлексивно, на рівні інтуїції і без зусиль. Саме на цьому рівні закладені ідеали і віра людей та їхня соціокультурна реальність у повному обсязі. Соціологія знання розглядає знання ширше, ніж лише теоретичні ідеї. Адже тільки незначна кількість науковців займається теоретизуванням, «бізнесом ідей». Усі інші використовують знання, будують свій життєсвіт завдяки здоровому глузду. Найбільшою помилкою теоретиків знання, вважає Бергер є те, що вони перебільшують роль наукових ідей. Тому соціологія знання повинна займатись реальним живим знанням. Відповідно метою феноменологічної соціології знання є не встановлення «істини» чи «хиби», а визначення того, як агенти «сформували інтерпретації та думки, яких вони дотримуються» [8].

Бергер і Лукман розробляють метод розуміння, оскільки він дозволяє збагнути всю суть

культурних феноменів, інтерпретувати значення і смисли у нашому повсякденному житті. «Бергер стверджував, що релігія часто займає привілейоване місце в конструюванні цієї соціальної реальності» [9]. Релігійний світогляд, як і будь-яка інша сукупність інтерпретацій реальності, залежить від соціальної підтримки. Чим уніфікованішою і надійнішою буде ця опора, тим міцніше ці інтерпретації реальності закріплюються у свідомості. Історично так сталося, що релігія була найпоширенішим та найефективнішим інструментом легітимації певного світогляду чи соціальної реальності. Однак абсолютно усі соціальні інституції мають моральний авторитет. Іноді вони накладаються і підкріплюють одна одну, а іноді зіштовхуються, перебувають у конфлікті, який призводить до моральних дилем.

П. Бергер досліджує культурні відмінності між церквою, релігійністю і нетрадиційною вірою. І якщо спочатку він популяризував секуляризаційні процеси, то згодом уже критикує їх. Ще до кінця XX століття професор Бергер визнав, що помилився, стверджуючи, що сучасність неминуче зменшує віру. «Сьогоднішній світ не є сильно секуляризованим, за двома цікавими винятками, які потрібно пояснити. Одна – географічна, це Західна та Центральна Європа, а інша – це міжнародний інтелектуальний клас, який сильно секуляризований» [10]. В іншому інтерв'ю він додає: «Але більша частина світу така ж релігійна, як і будь-коли, і, мабуть, навіть більше» [11].

Як зазначає Titus Hjelm: «не дивно, що будь-хто, хто багато пише на будь-яку тему протягом багатьох десятиліть, суперечить сам собі та змінює свою точку зору. Можна стверджувати, що це ознака здорового наукового прогресу, де докази та нові теоретичні ідеї витісняють старі моделі мислення» [12]. Сталося це так тому, що здебільшого проводилась *оцінка* релігії, а не її вивчення.

У праці «Десекуляризація світу» (1999 р.) П. Бергер стверджував, що модернізація суспільства не обов'язково передбачає секуляризації. Тому він висунув нову ідею «десекуляризації», яка виявляє відродження сильних релігійних настроїв у різних частинах планети. Отже, він заперечив свою попередню ідею про те, що ми живемо в добу секуляризації. П. Бергер подорожував до таких країн, як Китай та Індія, щоб краще зрозуміти культури і релігії, відмінні від юдео-християнських вірувань [див. 13]. З огляду на зростаючий вплив таких фундаментальних релігій, як іслам, у їхніх суспільствах, науковець усвідомив, що його фіксація на секуляризації була «етноцентричною».

Секуляризація – не нове явище, історію його можна починати десь із XVIII століття. І спочатку Церква сприймала його дуже негативно. Та зараз

ми бачимо, що воно значно складніше і неоднозначніше, ніж видавалось на початку. Виявляється, тут можна знайти і позитивні моменти. Наприклад, релігійна сфера стає більш автономною від політичних втручань. «Якщо церква занадто тісно пов'язана з державою, щоразу, коли люди дратуються на державу, вони дратуються на церкву, яка встановлена державою. Це дуже просто. І це не добре для релігії, і це не добре для держави з різних, але схожих причин», – додає Бергер [10].

Як науковець, Бергер досить критично ставиться до занадто тісного союзу релігії та політичної влади. Він наголошує на необхідності збалансованого підходу, де держава відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для розвитку ринкової економіки та забезпечення соціальної справедливості. Історія знає чимало прикладів, коли державна політика використовує релігію у своїх ідеологічних намірах і просуває наративи з метою маніпуляції та дезорієнтації.

Говорячи про своє занепокоєння щодо повзучої секуляризації, П. Бергер стверджував, що християни не критично сприймають соціально-релігійні рухи. Він виступав проти тих протестантських богословських шкіл, які зосереджені на тому, щоб зробити християнство доступно-розважальним, актуальним і що вони витрачають значно більше енергії на курси з психології, менеджменту, церковного управління та соціології, ніж на теологію. «Вони перетворюють це на мораль, де християнство є золотим правилом і нічим іншим, або свого роду психотерапією, де релігія корисна для вас, оскільки вона робить вас здоровішими та автентичнішими» [11]. Спростивши надприродне і зробивши з бога рутинність, а з віри – раціональну організацію, самі ж християни вклали божественні операції в межі передбачуваності. Це сприяло зростанню раціонального мислення, науки, техніки, бізнесу. І створювало умови, за яких більшість людей могли думати, жити безбожно.

На його думку, теологічна освіта є необхідною для того, щоб християнство проникало у свідомість нашого віку. Святе Письмо має справу з тлумаченням реальності як такої, воно стосується Бога, спокути, воскресіння Христа. Це глибоке трансцендентне послання космічного масштабу. І це втрачається в сучасному християнстві.

Ще однією стороною секуляризації, є те, що вона більше зводиться до гри чисел. Тобто ми знаємо набагато більше про частоту відвідуваності храмів та приналежність до певної конфесії, ніж про фактичну практику побудови і підтримки релігійного чи світського світогляду.

У пізніших працях професор Бергер розповів про власне релігійне відкриття. Він припустив,

що існує «іншість, яка ховається за крихкими структурами повсякденного життя», така «таємнича і вражаюча сила», що космізується у священний спосіб. Бергер не до кінця погоджується із Т. Лукманом у питанні сутності віри. Якщо Лукман розуміє релігію як здатність людей перевершувати свою біологічну природу і конструювати всесвіт всеохоплюючих і моральних значень, то Бергер бачить релігію способом самотрансцендування. Він намагається дати таке визначення релігії, особливо у своїх пізніших роботах, яке б не спиралося на антропологічну основу: релігія – це космізація у священному режимі.

Людам, які вирішують вірити в існування надприродного, потрібна віра, навіть у нашому раціоналізованому світі. Знання більше не можуть достатньою мірою обґрунтовувати людську віру. Релігійна віра потребує Одкровення, вона є специфічним явищем нашої свідомості, сповнена трансцендентного змісту. Віра це не про переконання у чомусь (це наближає її до знання), віра – психологічна настанова, етично-емоційна позиція сприйняття світу. Релігійна віра – можливість здійснювати переходи із реального світу у трансцендентний зусиллями свідомості. Отже, він демонструє, що віра не може зводитись до знання, бо вона є ширшою і виходить за межі епістемологічних характеристик.

В одному зі своїх інтерв'ю, П. Бергер розмірковує про те, що колись християнство було долею, не вибором, а саме реальністю, як наприклад, світле волосся чи лихоманка. Тобто релігія не була предметом вибору. А сьогодні ми можемо приймати рішення. І хоча свобода віросповідання – це чудово, це ознака демократичності і свободи загалом, та і тут є деякі колізії, розмірковує Бергера. Він пише: «я не оскаржую той основний факт, що те, що раніше вважалося само собою зрозумілим, тепер має бути вільним вибором» [11]. Науковець показує, що тут перетинаються поняття *знання* і *віри*. Коли людина щось знає напевне, то це усвідомлене знання реальності, те, що існує насправді, очевидний факт, який не потребує віри. «Мені не потрібна віра, щоб це знати. Але щоб сказати, що *Христос воскрес*, потрібна віра. Це не те, що я знаю» [11].

П. Бергер проявив себе як соціальний мислитель, він вивчав причини культурних мутацій суспільства. У його працях постає питання про співвідношення суспільних і культурних чинників історичної динаміки. Він шукає механізми модернізації суспільства. Як уже зазначалося, П. Бергер зазначає, що модернізація також призвела до постсекуляризації поряд із секуляризацією. Він обґрунтовує думку про те, що секуляризація на рівні суспільства не гарантує секуляризацію індивідуальної свідомості. У піз-

ніших своїх роботах Бергер доходить висновку, що секуляризація не є такою тотальною і феномен «порожніх церков» не узгоджується із самоідентифікацією віруючої людини. Збільшується толерантність до інших вірувань, трендовим стає синкретизм і виникає *плюралізація*, заснована на індивідуальній релігійності.

Сучасна плюралізація, яка ідейно походить від Протестантської Реформації XVI ст., висунула новий набір цінностей (присутній вплив М. Вебера). Найактуальнішими з них стали:

- поділ релігійної та світської сфер життя,
- раціоналізація релігії і суспільних норм,
- багатство людини як запорука і детермінант цінностей,
- максимізація свободи для нагромадження багатства,
- посилення передбачення та контролю для збільшення багатства,
- визначення себе як члена національної держави, національна ідентичність.

Бергер розумів плюралізацію не лише як постійно зростаючу різноманітність релігійних традицій у суспільстві, це скоріше питання про те, як люди можуть мирно співіснувати в нашу епоху. «Сучасність не обов'язково породжує секулярність. Вона обов'язково породжує плюралізм, під яким я маю на увазі співіснування в одному суспільстві різних світоглядів та систем цінностей» [10]. Це глибоке питання про те як індивідуальний досвід повсякденних реалій і кінцевих смислів (цінностей) поступається місцем соціальним світам, де люди з різними світоглядами живуть пліч-о-пліч у суспільстві. Плюралізація сьогодні загалом полягає в тому, що вона є глобалізованою.

Конфлікти виникають не лише через територіальні проблеми, а й проблеми ідентичності, мови, релігії, культури, форми влади тощо і їх важко вирішувати. Бо розмежування ідентичностей на «ми» і «вони» аж до антагонізму, де люди усвідомлюють відмінності своєї релігійної, культурної, етнічної співпричетності, є визначальними. Акцент на культурно-ціннісних підвалинах цивілізаційних конфліктів зробив і С. Гантінгтон.

Сучасна плюралізація пов'язана з діалектикою соціального життя. Індивідуалізація суспільства передбачає, що деякі догмати класичної релігійної віри можуть піддаватись сумніву. Співставляючи себе із конкретною конфесією, віруюча людина, однак, може не прив'язуватись до того, що вчить офіційна Церква. Сучасна людина – це людина релігійних сумнівів. Індивідуальна релігійність настільки розвинена, що вона переходить у рамки філософії.

Крім того, популярним стало таке явище як «релігійний пошукач». Це віруюча людина, яка

сама хоче обирати свою релігійну ідентичність, змінюючи при цьому різні релігії, конфесії. «Більшість із них повідомляють, що моляться нерегулярно, що вірять у Бога та життя після смерті. В основному, це здебільшого люди, які не знайшли церкви, яка їм подобається. Це зовсім інша проблема, ніж секуляризація», – акцентує професор [10].

Релігійний пошукач не поділяє примусовість, оскільки це вид маніпуляції. Релігійний примус розглядається як дратівливе зазіхання на особистісну свободу. Однак віра, яка все ж переживається, надає можливість жити вільно і мислити за власними бажаннями, формувати таке середовище, в якому немає прив'язування, а є братерське спілкування. В ортодоксальному розумінні вони можуть і не вважатись віруючими. Дехто з них не знає Євангелії, вибірково сповідує якісь догми чи інтерпретує Писання відповідно до своїх життєвих ідеалів та цінностей, часто далеких від насправді християнських. У таких уявленнях Бог, божественне, сакральне і мирське не є системою, а *процесом*, що змінює пріоритети, сповідуючи релятивність.

Постсекулярна доба вимагає осмисленого вибору свідомої людини, лише такий вибір буде насправді відповідальним і особливо цінним. Плюралістичне суспільство не застраховане ані від дезорієнтації, ані від конкуренції чи від кризи світоглядних смислів. П. Бергер вказує на те, що в сучасному демократичному суспільстві релігійність не обов'язково передбачає сліпого наслідування очікуваному наборові патернів. У повсякденному житті релігійність практикується і набуває гібридної форми. Така гібридність демонструє розрізнені фрагменти життєдіяльності, вона невіддільна від інших соціальних інститутів та видів активності. І дуже часто не можливо скласти схему, яка вказує на ті чинники, що систематизують релігійну ідентичність.

Ідентичність – динамічна категорія, яка постійно узгоджується, маючи широке смислове наповнення, вона передбачає активну комунікацію. Картина сучасного глобалізованого світу така, що кожен може спілкується з усіма, а це означає, що люди дедалі більше наштовхуються з альтернативними уявленнями, нормами, цінностями та світоглядом. Тепер це може бути трохи тривожним, і люди можуть бути спантеличені від усього цього. А з іншого боку, більшість людей якось із цим справляються і вони знаходять спільноту, яка підтримує їх і допомагає прийняти той вибір, який вони роблять.

Ментальний клей уможливило зав'язок сьогодення з минулим і майбутнім. Оскільки минуле відкриває свої смисли через мовні конструкції, трансформуючи внутрішній життєсвіт і забезпе-

чує вплив минулого на сучасність. Аналізуючи значення мови як чинника етно-культурної ідентичності, О. Косович пише: «мова є найважливішим засобом і умовою оптимізації культурно-комунікативних процесів, що забезпечують єдність і стабільний розвиток соціуму» [14, с. 7]. Мова зберігає культуру і сприяє можливості до самовідтворення соціуму на підставі традиційних духовних цінностей.

Ментальний клей – основа суспільного життя. Історія цілого народу і біографія окремих його визначних діячів поєднуються в єдину матрицю, виявляючи свою тяглість, процесуальність і традиційність. Ментальний клей як смислова складова виявляє значущі інституції, які з хаосу творять структуру суспільства, сліdkують за історичною і культурною енергією.

Як і писав Бергер, сучасність дійсно підриває усі старі певності і відчуження стає більш відчутним. Невизначеність і неможливість відчутти власну прив'язку до сфер суспільного життя породжує «безпритульність розуму» – ще один термін Бергера, який розуміється ним як технологічні пошуки засобів досягнення мети. Це і небажання ділитися своїми думками та переконаннями, і клаптикові релігійні парасолі, і неприйняття суспільства у цілому. Протистояти відчуженню можуть посередницькі структури, зокрема церква, сім'я, інститут сусідства. Вони допомагають встановити почуття приналежності, що ґрунтується на відданості цінностям чи віруванням. Це формує в особистості відчуття спів-причетності та ідентичності.

У плюралізації Бергер бачить декілька векторів [див. 15]. Перший полягає в тому, що плюралізація робить повний консенсус у релігійних переконаннях дуже рідкісним, це дозволяє людям формувати та дотримуватися своїх власних переконань, не намагаючись пристосуватися до суспільства, яке дотримується інших переконань. Другий вектор полягає в тому, що плюралізація дає свободу та дозволяє людям вільно приймати рішення. Третій вектор передбачає, що якщо плюралізація пов'язана зі свободою віросповідання, то релігійні установи тепер стають добровільними асоціаціями. Нарешті, четвертий вектор пов'язує плюралізацію окремих віруючих і релігійних громад, щоб вони визначали ядро своєї віри окремо від інших елементів, це дозволяє людям вибирати певні аспекти обраної ними форми вірування, з якою вони можуть погоджуватися чи ні, залишаючись при цьому вірними центральній частині.

П. Бергер вважає, що соціологія – це не просто практика, а спроба зрозуміти соціальний світ. Ці розуміння можуть використовуватися як науковцями, так і пересічними зацікавленими в будь-

якій сфері з будь-якою метою та з будь-якими моральними наслідками. У цьому беззаперечна міждисциплінарність соціологічних досліджень. Вчений переконаний, що соціологи, навіть якщо їхні цінності сильно відрізняються, повинні мати принаймні наукову чесність, бо працюючи з переконаннями, емоціями та упередженнями, мають розуміти й контролювати такі речі. Як писав сам Бергер: «Я ніколи не розумів, чому так складно мати сильну прихильність до віри і водночас виносити її за дужки, коли займаєшся об'єктивною соціальною наукою» [3]. Робота соціолога полягає в тому, щоб точно звітувати про певний соціальний простір.

І на завершення трохи проаналізуємо наш український релігійний простір. За роки війни багато українців відмовились від минулих цінностей та ідеалів, змінили релігійні переконання, заново облаштовують спосіб життя своїх родин. Це відбувається свідоміше, ніж будь-коли раніше. Попри те, що багато хто з наших громадян живе у різних культурних і часово-вікових просторах та має відмінний характер комунікаційних кодів. Та є й такі, що досі перебувають у статусі релігійного пошукача.

У 2022 році в Україні зафіксували зростання числа людей, які визнають себе віруючими. Проте у 2023–2024 роках їхнє число дещо знизилося – з 74% до 68%. В опитуванні зазначалося, що це не залежить від того, чи відвідують вони храми. Отже, динаміка віруючих за останні десятиліття виглядає так: «станом на кінець 2010 року порівняно з 2000-м число громадян, які визнають себе віруючими, збільшилася з 58% до 71%. До 2020 року ця частка коливалася в значеннях близьких до 70%. Водночас, дослідження, які проводилися після початку гібридної війни у 2014 році (76%), і після початку повномасштабної війни у 2022 році (74,1%) фіксували зростання числа тих, хто вважає себе віруючими. У 2021 році віруючими себе вважали 67,8%», – підсумував заступник директора соціологічної служби Центру Разумкова Михайло Міщенко [16]. Очевидно, що на зміну релігійної панорами впливає війна, ми бачимо ці стрибки у 2014 і 2022 роках.

І ще один цікавий момент. Восени 2024 р. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів власне всеукраїнське опитування громадської думки, яке досліджувало релігійну самоідентифікацію населення і ставлення до створення єдиної Православної Церкви і до Закону про заборону окремих релігійних організацій [17]. У цьому опитуванні 12% назвали себе атеїстами, а ще 3% не захотіли зараховувати себе до «атеїстів», натомість називали себе агностиками чи невіруючими. Загалом, релігійна ситуація в українському суспільстві зберігає помітну чутливість

і актуальність, досі не вщухає міжконфесійна полеміка.

Скоріш за все, релігія і далі буде відігравати значну роль у суспільстві майбутнього. Це не буде якась монолітна, єдина і об'єднана структура. Швидше за все це буде плюралізована релігія.

Висновки. На завершення можна ще раз зазначити, що Бергер залишив незабутній слід у ціннісно-світоглядних релігійних і соціологічних дослідженнях. Його концепції вплинули на покоління випускників соціологічних, економічних, релігійних та філософських факультетів. Його аргумент про те, що знання про «реальність» є соціально сконструйованою, допомагає соціологам гуманно і співчутливо слухати інших і намагатися поставити себе на місце інших, проявляти емпатію, що робить соціологію гуманістичною науковою дисципліною. Його ідея «десекуляризації» спростовує здоровий глузд про те, що модернізація призводить до секуляризації. Найактуальніші теми, які вибирав Бергер ще з 60-их рр. минулого століття (секуляризація, плюралізація, глобалізація) лягли в основу нової парадигми сучасного світу.

Сучасне українське суспільство традиційно самовизначається як релігійне. На основі соціологічних досліджень продемонстрована динаміка релігійної ідентичності українців упродовж останніх 20 років. Подальші дослідження релігійно-соціальних феноменів дуже актуальні, адже пов'язані з тим, що ці феномени мають визначальний вплив на формування ідентичності.

Отже, міждисциплінарний діалог між соціологією та феноменологією на прикладі творчості Пітера Бергера демонструє, наскільки успішним є перетин соціології з феноменологією та філософією загалом.

Література

1. Peter Berger, Theologian Who Fought 'God Is Dead' Movement, Dies at 88. URL: <https://www.nytimes.com/2017/06/29/us/obituary-peter-berger-dead-theologian-sociologist.html>
2. Бергер П. Л. Капіталістична революція: п'ятдесят пропозицій щодо процвітання, рівності і свободи: Монографія / П. Л. Бергер; Пер.з англ. С. О. Макеєв, І. П. Дзюб, І. О. Кресіна; Передм. В. К. Черняка. Київ: Вища школа, 1995.
3. Бергер П. Л. 500 років протестантизму. Всеукраїнський соціологічний часопис «СВОС». 2015. № 2-3. С. 48–55.
4. Jochen Dreher, Hermilio Santos. Sociology and Phenomenology. Civitas – Revista de Ciências Sociais, vol. 17, no. 3, pp. 385–388, 2017.
5. Patrik Aspers. The Second Road To Phenomenological Sociology. Working paper. No. 09-42 October 2009.
6. Пітер Л. Бергер, Брижіт Бергер. Що таке інституція? Випадок мови. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n35texts/berger.htm>
7. Peter L. Berger and Thomas Luckmann. The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. URL: <https://amstudugm.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/social-construction-of-reality.pdf>
8. Mayank Chaturvedi. Phenomenological Sociology. URL: <https://chaturvedimayank.wordpress.com/2021/04/22/phenomenological-sociology/>
9. Robert W. Hefner. Chapter 2 – Peter L. Berger and The Challenge of Modern Pluralism. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/anthem-companion-to-peter-berger/peter-l-berger-and-the-challenge-of-modern-pluralism/6C54A41E0EFBCCAB5F1D04CB8B3A8379>
10. Gregor Thuswaldner. A Conversation with Peter L. Berger «How My Views Have Changed» Lent 2014 (Vol LXXVII, No. 3, pp 16-21). URL: http://thecresset.org/2014/Lent/Thuswaldner_L14.html
11. Michael S. Horton, Peter L. Berger. INTERVIEW. Choosing Our Religion. FRIDAY, Modern Reformation. JANUARY 1ST 2010. URL: <https://www.modernreformation.org/resources/articles/choosing-our-religion>
12. Titus Hjelm. Rethinking the theoretical base of Peter L. Berger's sociology of religion: Social construction, power, and discourse. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2050303219874392>
13. PETER L. BERGER. The Consolations of Ceremony The American Interest. May 17, 2017. URL: <https://www.the-american-interest.com/2017/05/17/the-consolations-of-ceremony/>
14. Косович О. Мова та національна ідентичність: монографія. Тернопіль, 2019. 203 с.
15. Peter L. Berger. URL: https://www.artandpopularculture.com/Peter_L_Berger
16. Кількість віруючих в Україні з 2022 року дещо знизилася. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3953721-kilkist-viruucih-v-ukraini-z-2022-roku-deso-znizilasa.html>
17. Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної православної церкви та до закону про заборону окремих релігійних організацій. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1443&page=1>

Анотація

Григорків-Коротчук І. Р. Міждисциплінарна дипломатія Пітера Бергера. – Стаття.

У статті досліджено міждисциплінарний характер феноменологічної методології Пітера Бергера. Обґрунтовано, що діалог між соціологією та феноменологією на прикладі творчості цього вченого демонструє, наскільки успішним є перетин соціології з філософією загалом.

Показано, що найбільшим внеском П. Бергера є дискусії стосовно соціологічної природи релігійних уподобань, релігійних змін в епоху глобалізації, зв'язку релігійних та економічних інституцій, теза про секуляризацію та її перегляд, дослідження зв'язків між теологією та соціологією. Проаналізовано світоглядно-ціннісні компоненти формування ідентичності

сучасної людини, як релігія, мова, культурні традиції, історична пам'ять, глобалізаційні процеси.

Виявлено, що теми, які вибирав Бергер ще з 60-х років минулого століття (секуляризація, плюралізація, глобалізація) лягли в основу нової парадигми сучасного світу. Учений розумів плюралізацію не лише як постійно зростаючу різноманітність релігійних традицій у суспільстві, це скоріше глибоке питання про те, як люди можуть мирно співіснувати в нашу епоху. Визначено, що у плюралізації П.Бергер бачить декілька векторів, які вказують на її демократичну складову та глобалізаційну орієнтацію. У нашому повсякденному житті релігійність практикується і набуває гібридної форми. Така гібридність демонструє розрізнені фрагменти життєдіяльності, вона невіддільна від інших соціальних інститутів та видів активності.

Показано, що українське суспільство традиційно самовизначається як релігійне. На основі соціологічних досліджень продемонстрована динаміка релігійної ідентичності українців упродовж останніх 20 років. Релігійна віра виявляє стійкість через ціннісний потенціал і цілісність соціальних зв'язків. Досі не вщухає міжконфесійна полеміка. На фоні зовнішньої глобалізації, війни та внутрішніх міграцій, вона є складною і потребує конструктивного діалогу.

Ключові слова: феноменологія, плюралізація, секуляризація, знання, віра, релігія, ідентичність, цінності.

Summary

Hrigorkiv-Korotchuk I. R. Peter Berger's interdisciplinary diplomacy. – Article.

The article explores the interdisciplinary nature of Peter Berger's phenomenological methodology. It argues that the dialogue between sociology and phenomenology, as exemplified by this scholar's work, demonstrates how

successful the intersection of sociology and philosophy in general can be.

It is shown that Berger's greatest contribution is his discussions on the sociological nature of religious preferences, religious changes in the era of globalisation, the connection between religious and economic institutions, the thesis of secularisation and its revision, and the study of the connections between theology and sociology. The worldview and value components of the formation of the identity of modern man, such as religion, language, cultural traditions, historical memory, and globalisation processes, are analysed.

It has been found that the themes chosen by Berger since the 1960s (secularisation, pluralisation, globalisation) have formed the basis of a new paradigm of the modern world. The scholar understood pluralisation not only as the ever-growing diversity of religious traditions in society, but rather as a profound question of how people can coexist peacefully in our era. It has been determined that Berger sees several vectors in pluralisation that point to its democratic component and globalisation orientation. In our daily lives, religiosity is practised and takes on a hybrid form. This hybridity demonstrates fragmented aspects of life and is inseparable from other social institutions and activities.

It has been shown that Ukrainian society traditionally defines itself as religious. Sociological studies have demonstrated the dynamics of Ukrainians' religious identity over the past 20 years. Religious faith shows stability through its value potential and the integrity of social ties. Interfaith controversy continues unabated. Against the backdrop of external globalisation, war and internal migration, it is complex and requires constructive dialogue.

Key words: phenomenology, pluralisation, secularisation, knowledge, belief, religion, identity, values.

Дата надходження статті: 28.08.2025

Дата прийняття статті: 19.09.2025

Опубліковано: 30.09.2025